

เครือข่ายสังคม : เส้นทางเรียนรู้วิถีชีวิต และจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรม

นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต*

ความสำคัญและประเด็นที่น่าสนใจ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้เข้าถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมนั้น นอกจากจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของพื้นที่วัฒนธรรม (culture space) ศูนย์กลางพื้นที่วัฒนธรรม (central zone of culture) เส้นทาง การปรับตัวเข้าสู่พื้นที่ที่ท้าทายกันตามธรรมชาติ และการจัดองค์กรทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรมแล้ว สิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้มองเห็นทิศทางของความผูกพันในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่ได้เด่นชัดยิ่งขึ้นก็คือ การได้เรียนรู้และทำความเข้าใจกับระบบเครือข่ายทางสังคมซึ่งเปรียบเสมือนเส้นโลหิตที่โยงใยชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ และเนื่องจากเครือข่ายทางสังคมเป็นสื่อกลางในความสัมพันธ์ของผู้คนจึงทำให้เกิดคำถามว่า เครือข่ายทางสังคมมีความสัมพันธ์ต่อผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด ในแต่ละพื้นที่วัฒนธรรมมีเครือข่ายทางสังคมเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร และเครือข่ายทางสังคมจะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมได้มากน้อยเพียงใด คำถามเหล่านี้ผู้เขียนได้กำหนดประเด็นศึกษาเพื่อตอบคำถามไว้ดังนี้

1. เครือข่ายทางสังคมกับความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรม
2. การจัดเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรม
3. รูปแบบเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรม : มุมมองจากงานวิจัย
4. มองจิตวิญญาณของผู้คนจากเครือข่ายทางสังคม : มุมมองจากงานวิจัย

เครือข่ายทางสังคมกับความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรม

เครือข่ายทางสังคม เป็นเส้นทางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในการปรับตัวเข้าสู่ระบบพื้นที่ที่ท้าทาย เป็นการอยู่ร่วมเพื่ออยู่รอดที่ตั้งอยู่บนฐานของความคิด ความเชื่อและการมีวัฒนธรรมร่วม โดยผ่านสถาบันของตนเองในรูปแบบของการเกาะกลุ่ม เพื่อคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแก้ไขปัญหาบนเงื่อนไขทางธรรมชาติที่ต้องดำรงอยู่

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของป่าไม้ การหาของป่า การหาแร่ หรือแม้แต่การใช้พื้นที่ทำกินในไร่นาแปลงปลูก ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นการก่อรูปจิตสำนึกของผู้คนในพื้นที่เพื่อการเอาตัวรอดในชีวิตประจำวันบนเส้นทางที่มีลักษณะเฉพาะในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจะสะท้อนออกมาในรูปของการออกบ่าก การลงแขก การขอ การจ้างงานหรือการร่วมหุ้น เป็นต้น ดังที่ ชินสัค สุวรรณอังกริช ได้ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในกลุ่มน้ำชีแล้วพบว่า “พื้นฐานเศรษฐกิจที่เป็นเส้นทางหล่อเลี้ยงชีวิตชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำชีนั้น เป็นเศรษฐกิจของระบบสกุลในเครือญาติ (ผีตัวเดียวกัน) เป็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดขั้นพื้นฐาน ที่คอยช่วยเหลือและให้การพึ่งพาทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ในรูปของตาข่ายสังคม เช่น ตาข่ายผีตัวเดียวกัน ตาข่ายความสัมพันธ์ในรูปเสีย ตาข่ายสังคัมรูปแบบซ่ง ตาข่ายทอผ้า หรือตาข่ายส่งออกแรงงาน เป็นต้น”¹ และด้วยเหตุที่เครือข่ายทางสังคัมมีความสัมพันธ์กับผู้คนในฐานะที่เป็นสื่อกลางการสร้างกิจกรรมร่วมเพื่อการอยู่รอด ดังนั้นการต่อสู้กับความผันแปรของธรรมชาติ จึงต้องอาศัยเครือข่ายทางสังคัมที่มีอยู่ทั้งในรูปของความเป็นเครือญาติ ความเป็นมิตร หรือการมีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นหลัก โดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายที่เป็นพรรคพวก ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ของสมาชิกแล้ว ยังเป็นเครือข่ายส่งผ่านข้อมูลเป็นที่ปรึกษาหรือ หรือเป็นผู้ส่งผ่านข้อมูลส่วนตัวของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจชีวิตความเป็นอยู่หรือแม้แต่การทำงาน โดยมีอุดมการณ์ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่วัฒนธรรมร่วมกันคือ “การอยู่ร่วมเพื่ออยู่รอด”

การจัดเครือข่ายทางสังคัมในพื้นที่วัฒนธรรม

การจัดเครือข่ายทางสังคัมในแต่ละพื้นที่วัฒนธรรม อาจมีทั้งส่วนเหมือนกันและแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภาวะของความจำเป็นในแต่ละพื้นที่ อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาถึงประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากจิตสำนึกของผู้คนในพื้นที่ที่ให้การช่วยเหลือร่วมกันแล้ว สามารถแบ่งรูปแบบของเครือข่ายทางสังคัมที่เกิดจากการปรับตัวตามเส้นทางเศรษฐกิจในภาพรวมได้ในหลายรูปแบบ โดยเฉพาะรูปแบบเครือข่ายทางสังคัมของคนที่เคยอพยพร่วมกันมาในอดีตหรือเคยอยู่ร่วมกันในพื้นที่วัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งจะมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันในแต่ละพื้นที่วัฒนธรรมคือ

1. เครือข่ายความสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีการดำเนินชีวิตในทุกเส้นทางเศรษฐกิจร่วมกัน
2. เครือข่ายในรูปของการช่วยเหลือในพื้นที่วัฒนธรรม เช่น การช่วยเหลือกันในด้านอาชีพ การช่วยเหลือกันในงานศพหรืองานแต่งงาน รวมถึงการสร้างเครือข่ายองค์กรศาสนาซึ่งคนในแต่ละพื้นที่ที่อพยพเข้ามาอยู่จำเป็นต้องปฏิบัติตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นงานหรือเทศกาลใด ๆ ก็ตาม
3. เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการประกันการอยู่รอดของผู้คนในพื้นที่ ทั้งในเรื่องของความเจ็บป่วยและการสร้างความปลอดภัยร่วมกัน และ

4. เครือข่ายเพื่อนบ้าน ที่ต้องคอยดูแล ให้ความเกื้อกูลและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

รูปแบบเครือข่ายทางสังคัมเหล่านี้ แม้จะมีความคล้ายคลึงกันในภาพรวม แต่ในรายละเอียดแล้วยังมีความแตกต่างทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับภารกิจ เวลา และการนำไปใช้ เครือข่ายบางอย่างอาจมีความสำคัญในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ในบางช่วงเวลาก็กาลังจะสูญหายหรือถูกกลืน อย่างไรก็ตามไม่ว่าเครือข่ายทางสังคัมรูปแบบใดจะคงอยู่หรือจะสูญหาย

¹ ชินสัค สุวรรณอังกริช. โครงการเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในกลุ่มน้ำชี. 2544. หน้า 60-64

แต่ถ้าผู้คนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องยังมีการปรับตัวในเรื่องการทำมาหากิน หรือยังดำเนินการในฐานะของผู้ใช้ทรัพยากร เพื่อให้เกิดมาตรฐานในความเป็นอยู่ที่ดีของสภายตามค่านิยมที่กำหนดขึ้นแล้ว เมื่อนั้นช่องทางในการใช้เครือข่ายทางสังคมในแต่ละรูปแบบก็ยังคงมีให้เห็นอยู่เสมอ

รูปแบบเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรม : มุมมองจากงานวิจัย

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าเครือข่ายทางสังคมในแต่ละพื้นที่วัฒนธรรม จะมีความแตกต่างกันไปตามภารกิจ วัตถุประสงค์ และประโยชน์ของการนำไปใช้ ดังนั้นการที่จะระบุว่าเครือข่ายชนิดใดเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ใด จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ทั้งนี้เพราะในแต่ละพื้นที่วัฒนธรรมย่อมมีสภาวะการณ์และความจำเป็นในการกำหนดเครือข่ายทางสังคมที่แตกต่างกัน พรพิไล เลิศวิชา ได้สะท้อนให้เห็นรูปแบบเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงในหลายลักษณะ โดยเฉพาะระบบโซ่แรงและระบบการจ้างงาน ดังคำกล่าวที่ว่า

ระบบการผลิตของกลุ่มน้ำโขง ยังมีพลวัตที่ยึดโยงอยู่กับแกนแห่งความร่วมมือ ความช่วยเหลือเกื้อกูล... การใช้ระบบโซ่แรงยังคงมีอยู่อย่างเข้มข้นในระบบเศรษฐกิจทุนระบบและในทุกพื้นที่การผลิต ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจพอเพียงชีพ ระบบเศรษฐกิจเพื่อการดำรงชีพในพื้นที่ดอนพื้นที่ลุ่ม หรือชายฝั่งทะเล ระบบโซ่แรงของกลุ่มน้ำโขงยังคงดำเนินอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ แม้ระบบเศรษฐกิจจะเปลี่ยนแปลง แต่ระบบโซ่แรงไม่ได้ยุติบทบาทลง ตามเหตุผลในแง่ของเศรษฐศาสตร์การลงทุน แต่ยังมีพลวัตอยู่ในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบโซ่แรง โขงงาน เป็น โซ่โยง การเกี่ยวข้าววงวอย หรือการเกี่ยวข้าววัน เป็นต้น²

สุวิงค์ พงศ์ไพบูลย์ สะท้อนถึงรูปแบบเครือข่ายทางสังคมของคนภาคใต้ สรุปได้ว่า คตินิยมในการผูกสัมพันธ์กับผู้คนของคนใต้ มักจะอาศัยความเอื้ออาทร ห่วงพิเคราะห์ผล เพื่อก้าวไปสู่การ “ผูกโยด” ได้แก่ การผูกคอตง ผูกเกลอและผูกพันในระบบอุปถัมภ์ ตามมรรควิธี สาวย่านสาวโยด หรือ สาวย่านนับโยด

ขณะที่ ชินศักดิ์ สุวรรณอัจฉริย³ ได้สะท้อนภาพเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรมวัดเขาน้อย อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช สรุปได้ว่า เครือข่ายทางสังคมวัดเขาน้อยมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น ตาข่ายทำงานจ้าง เป็นการจ้างงานเพื่อปรับสภาพพื้นที่ทำกินของผู้คนในบริเวณพื้นที่วัฒนธรรมวัดเขาน้อย มาใช้ประโยชน์ในการทำมาหากิน ตาข่ายพรรคพวก เป็นตาข่ายเฉพาะกลุ่มที่ไม่จำเป็นต้องเป็นญาติพี่น้อง แต่จะช่วยเหลือหรือให้ทรัพยากรที่เป็นพื้นฐานสำหรับการเอาตัวรอดจากระบบธรรมาชาติแก่คนที่ขาดแคลน ในรูปแบบที่ว่า “วันนี้ฉันช่วยเดิน ต่อเช้าเดินช่วยฉวน” ตาข่ายในรูปแบบโหม่ หมายถึงเพื่อนที่มีบ้านอยู่ใกล้กัน เคยเที่ยวด้วยกัน เป็นการบอกถึงความเอ็นดูพวกเดียวกันหรือคนละพวก แต่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ตาข่ายคอม (คอมมิวนิสต์) เป็นตาข่ายสังคมที่ช่วยปลดปล่อยคนในพื้นที่ให้หลุดพ้นจากการถูกรังแกหรือไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือถูกคุกคามผลประโยชน์จากนายหัว (ผู้มีอิทธิพล)

²พรพิไล เลิศวิชา, พลวัตเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำโขง, 2545, หน้า 83-92.

³สุวิงค์ พงศ์ไพบูลย์, โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา, 2544 หน้า 10.

⁴ชินศักดิ์ สุวรรณอัจฉริย, โครงการช่วยเหลือร่วมกันระหว่างพื้นที่วัฒนธรรมในท้องถิ่น : กรณีพื้นที่วัฒนธรรมวัดเขาน้อยและพื้นที่วัฒนธรรมเขาน้อย, 2545, หน้า 64-106.

ที่ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้ยังมีต่ายสังคัมที่เกี่ยวกับอาชีพ เช่น ต่ายหาแร่ ต่ายช่างตีเหล็ก และ ต่ายจิ้งหรีด เป็นต้น

รูปแบบเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรม นอกจากจะมีความหลากหลายไปตามภารกิจ เวลาและประโยชน์ของการนำไปใช้แล้ว ยังมีพลวัตในการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพการณ์ของพื้นที่อีกด้วย งานวิจัยของ สักรินทร์ แซ่กูและคณะ⁵ ได้ศึกษาถึงวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ริมฝั่งลุ่มน้ำชี สรุปสาระสำคัญได้ว่า การปรับเปลี่ยนรูปแบบของเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ริมฝั่งลุ่มน้ำชีมีอยู่หลายลักษณะ เช่น การสร้าง “เครือข่าย” แทน “การผูกเสี่ยว” หลังจากพื้นที่แบบโรงเรียนถูกเปลี่ยนแนวคิดจากเดิมที่เป็นเพียงพื้นที่แห่งการศึกษาของเด็กภายในชุมชนและท้องถิ่น กลายเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้เมื่อเกิดกระแสของการสร้างชาติในปี พ.ศ.2504 หรือการปรับความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนแรงงานในท้องถิ่นซึ่งเดิมที่มีการลงแรงผ่านการ “ลงแขก” กลายเป็น “การว่าจ้างแรงงาน” เมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาในพื้นที่ รวมทั้งการสร้างเครือข่าย “ผ้าป่า” เพื่อกระชับความสัมพันธ์ของลูกหลานที่ต้องออกไปทำงานนอกพื้นที่ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ล้วนเป็นพลวัตของการปรับเปลี่ยนรูปแบบเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่วัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นเส้นทางในการประกันชีวิต โดยผ่านโครงสร้างสถาบันสังคมในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นคนรู้จัก หรือแม้แต่ญาติพี่น้อง ประการสำคัญเครือข่ายทางสังคมเป็นองค์กรปกปิดที่มีความเป็นเหตุผลในความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งแม้จะดำรงอยู่บนทางเลือกที่มีความหลากหลายตามเวลาที่ไม่อาจคาดหวัง แต่ถือเป็นกฎเกณฑ์ในชีวิตประจำวันที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเอื้อประโยชน์ต่อกัน เป็นพื้นฐานสำคัญในการคงอยู่ตามโครงสร้างวัฒนธรรมแบบแรกที่ต้องอาศัยการปรับตัวและการใช้จิตวิสัยสังคัมของผู้คนในพื้นที่กับเพื่อนบ้าน บนเงื่อนไขที่ถูกกำกับโดยพลังธรรมชาติและการประกันเส้นทางของการบรรลุผลในการดำเนินชีวิตที่ง่ายขึ้น การสร้างเครือข่ายทางสังคมจึงเป็นการรวมพลังเพื่อการอยู่รอดบนพื้นฐานของความเป็นปัจเจกและการผสมผสานระหว่างการแลกเปลี่ยน การประสานความสัมพันธ์ ควบคู่ไปกับการสร้างค่านิยมที่ยึดครองจิตใจผู้คนทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่วัฒนธรรม จนกลายเป็นเครือข่ายพื้นที่ของท้องถิ่นในที่สุด

มองจิตวิญญาณของผู้คนจากเครือข่ายทางสังคม : มุมมองจากงานวิจัย

การมองจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรม เป็นการถอดรหัสเพื่อให้เห็นภาพที่เป็นนามธรรมซึ่งซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังในสิ่งที่เราได้พบเห็น เป็นเรื่องที่ต้องศึกษาจะต้องเข้าใจในวิถีดั้งเดิมในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภาคดังกล่าวอาจสะท้อนให้เห็นได้จากเส้นทางในการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมที่แสดงออกมาในรูปของเครือข่ายทางสังคม ในที่นี้ขอเสนอมุมมองจากงานวิจัยของผู้เขียน⁶ เรื่องตัวตนทางวัฒนธรรมของคนไทยในรัฐตอนเหนือของพม่าและไทย ซึ่งเป็นงานวิจัยที่อยู่ระหว่างดำเนินการ ในงานวิจัยดังกล่าวได้สะท้อนภาพวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านปลายระไม (Kampung Titi Akar) ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงตัว จังหวัดบึงกาฬ ประเทศไทย

⁵ สักรินทร์ แซ่กูและคณะ. “วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ริมฝั่งลุ่มน้ำชี,” ประวัติศาสตร์การขยายตัวชุมชนลุ่มน้ำชี. 2546. หน้า 119-143.

⁶ นิพนธ์ ทัพย์ศรีนิมิต. ตัวตนทางวัฒนธรรมของคนไทยในรัฐตอนเหนือของพม่าและไทย. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (อยู่ระหว่างดำเนินการ)

วิถีชีวิตและจิตวิญญาณของคนไทยในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านปลายระไม

บ้านปลายระไม (Kampung Titi Akar) ตั้งอยู่ในตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดั่ง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวมลายูเชื้อสายไทย ซึ่งได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในดินแดนแถบนี้ต่อเนื่องกันมานานหลายร้อยปี บ้านปลายระไมมีเรื่องเล่าขานสืบทอดกันมาหลายชั่วคน ดังข้อมูลที่ นิล เพชรสุวรรณ⁷ ได้บอกกล่าวแก่ผู้เขียนสรุปได้ว่า ผู้คนบ้านปลายระไม ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ที่นี่มานานประมาณต้นสมัยรัชกาลที่ 5 เดิมทีหมู่บ้านแห่งนี้มีชื่อว่าบ้านสะพานเชือก (Titi Akar) ต่อมาได้ขยายครัวเรือนมาอาศัยอยู่ที่ปลายคลอง ซึ่งมีต้นระไมขึ้นอยู่มาก คลองนี้ชื่อคลองระไม หมู่บ้านตั้งอยู่ปลายคลองจึงเรียกชื่อบ้านว่า บ้านปลายระไม ปัจจุบันบ้านปลายระไมมีคนไทยอาศัยอยู่ 333 ครัวเรือน จำนวน 1,638 คน ส่วนใหญ่มืออาชีพทำสวนยางพารา ทำนา ทำสวนผลไม้และรับจ้าง มีวัด 1 วัด คือ วัดวิสุทธิประดิษฐาราม ภายในบริเวณวัดมีโรงเรียนสอนภาษาไทยและธรรมศึกษาแก่เยาวชนชาวมลายูเชื้อสายไทย โดยเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

บ้านปลายระไมนอกจากมีประวัติศาสตร์อันยาวนานแล้ว ยังมีเครือข่ายทางสังคมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนแห่งนี้ในอีกหลายรูปแบบ ดังเช่น...

1. เครือข่ายวัดไทย : วัดไทยทุกวัดที่ตั้งอยู่ในประเทศมาเลเซีย ถือเป็นศูนย์กลางพื้นที่ทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านคนไทย เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่จะสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้บริเวณวัด เครือข่ายวัดไทยในอดีตจะทำหน้าที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านจะใช้เครือข่ายดังกล่าวเป็นศูนย์กลางในการพบปะสังสรรค์หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำและเป็นผู้กล่อมเกล้าให้ชาวบ้านเกิดความรัก ความสามัคคี ทั้งนี้เพื่อความสงบสุขในสังคม แต่กาลเวลาที่ล่วงเลยและประกอบกับดินแดนแห่งนี้ถูกเปลี่ยนผ่านจากเดิมซึ่งเคยอยู่ในปกครองของราชอาณาจักรสยาม ไปอยู่ในปกครองของอังกฤษและมาเลเซียตามลำดับ ทำให้เครือข่ายวัดไทยที่เดิมทีมีแต่เฉพาะกลุ่มคนไทย กลับมีชาวมลายูเชื้อสายจีน และเชื้อสายอินเดียเข้ามาร่วมอยู่ในเครือข่ายวัดไทยด้วย ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธา และการหลอมรวมจิตใจของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมที่สามารถดำรงไว้ซึ่งความเป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน ทั้งในกลุ่มของตนเองและกลุ่มเพื่อนบ้าน รวมทั้งยังช่วยให้วัดไทยในมาเลเซียดำรงอยู่และยังคงเป็นศูนย์กลางพื้นที่วัฒนธรรมในหมู่บ้านคนไทยจนถึงปัจจุบัน (ปัจจุบันมีวัดไทยในประเทศมาเลเซียทั้งสิ้นจำนวน 88 วัด)

พระครูวิสุทธิประธานศาสน์⁸ ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเครือข่ายวัดไทย สรุปได้ว่า เดิมทีจะมีวัดไทยอยู่ในหมู่บ้านของคนไทยแทบทุกบ้าน ชาวบ้านช่วยกันดูแลส่งเสริม วัดทุกวัดจะมีการติดต่อประสานเครือข่ายกันโดยตลอด แต่ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน การส่งเสริมดูแลวัดไทยไม่เหมือนก่อน แม้วัดทุกวัดในมาเลเซียจะขึ้นตรงต่อเจ้าคณะจังหวัดสงขลา แต่ด้วยเหตุผลทางการเมือง และความห่างไกลเนื่องจากอยู่กันคนละประเทศ ทำให้การช่วยเหลือไม่สะดวกและคล่องตัว ดังนั้นเครือข่ายวัดไทยจึงต้องคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับกิจของสงฆ์และการทำนุบำรุงวัดวาอาราม เพื่อมิให้เสื่อมโทรม โดยที่ในแต่ละปีจะมีการทอดกฐินประจำปี รัฐทุกวัดในรัฐเกดะห์

⁷ นิล เพชรสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ณ วัดวิสุทธิประดิษฐาราม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดั่ง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547.

⁸ พระครูวิสุทธิประธานศาสน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ณ วัดวิสุทธิประดิษฐาราม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดั่ง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547.

ร่วมกันทอดกฐิน ณ วัดใดวัดหนึ่ง แล้วนำทรัพย์สินเงินทองที่เกิดจากกำลังศรัทธาของชาวบ้านไปใช้ซ่อมแซมวัดที่ชำรุดทรุดโทรม อย่างไรก็ตามเนื่องจากคนไทยในมาเลเซียส่วนใหญ่ยังมีฐานะในระดับปานกลาง การสร้างวัดหรือบูรณะซ่อมแซมวัดจึงต้องอาศัยศรัทธาจากชาวมลายูเชื้อสายจีนและอินเดียเข้าร่วม ทำให้วัดได้รับการบูรณะให้ติดเต็มแต่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ศิลปะในรูปแบบเดิม ๆ ของวัดไทยต้องเปลี่ยนไปเป็นศิลปะแบบผสมผสานระหว่างไทยกับจีน หรือเป็นศิลปะร่วมแบบไทยจีนและอินเดีย

2. เครือข่ายที่สอนน้อง : คนไทยในมาเลเซีย แม้จะโอนสัญชาติไปเป็นมาเลเซียตั้งแต่เริ่มแรกที่ประเทศมาเลเซียได้รับเอกราช (พ.ศ.2500) แต่ในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน คนไทยเหล่านี้ก็ยังคงใช้ภาษาไทยติดต่อสื่อสารกันทั้งในระดับครอบครัว ระดับเพื่อนบ้านและระหว่างรัฐ อย่างไรก็ตามแม้จะมีการใช้ภาษาไทยกันอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่ก็ถือว่ามิใช้อยู่ในวงจำกัดเฉพาะในกลุ่มคนไทย หรือกลุ่มเพื่อนบ้านต่างชาติพันธุ์ที่สามารถพูดภาษาไทยได้เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องมาจากรัฐบาลของประเทศมาเลเซียกำหนดให้ใช้ภาษามลายูและภาษาอังกฤษเป็นภาษามาตรฐานของการสื่อสาร รวมทั้งใช้สอนในสถานศึกษาทุกระดับ การที่ไม่มีการเรียนการสอนภาษาไทยในสถานศึกษานับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดเครือข่ายที่สอนน้องเนื่องจากการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยและธรรมศึกษาในวัดมีข้อจำกัดที่ครูผู้สอนซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ ดังนั้นปีใดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาน้อย ครูผู้สอนจะขาดแคลน ทำให้ต้องอาศัยรุ่นพี่ที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หรือ รุ่นพี่ที่พอจะอ่านเขียนหนังสือไทยได้เข้ามาช่วยสอนรุ่นน้องแทน เครือข่ายที่สอนน้องจึงมีความสำคัญเพราะเป็นการแสดงออกถึงจิตสำนึกของความเป็นเชื้อชาติไทย และมีภาษาไทยที่ต้องคอยอนุรักษ์สืบทอด เป็นสำนึกของจิตวิญญาณที่ต้องการให้ได้รับการขัดเกลาในกระบวนการเรียนรู้โดยมีพระและรุ่นพี่เป็นผู้ถ่ายทอด คอยชี้แนะแนวทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ครีน สมบูรณ์ศิลป์^๑ ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมสรุปสาระสำคัญได้ว่า เด็กและเยาวชนบ้านปลายระไมส่วนใหญ่จะไปเรียนภาษาไทยที่วัด เรียนกันทุกคนทั้งหญิงและชาย ผู้ใหญ่บางคนก็ไปร่วมเรียนด้วย เนื้อหาที่เรียนเป็นเรื่องของภาษาไทยและธรรมศึกษา ครูผู้สอนส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในวัด บางปีจะมีพระสงฆ์จากจังหวัดสงขลา จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือจากกรุงเทพมหานครมาช่วยสอน การเรียนการสอนศึกษาพออ่านออกเขียนได้ ปัจจุบันการเรียนการสอนภาษาไทยในวัดเริ่มจะค่อย ๆ หายไปทั้งนี้เพราะบางวัดไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษา จึงไม่มีครูสอนหนังสือ ประการสำคัญนโยบายของประเทศมาเลเซียบังคับให้เรียนภาษามลายูและภาษาอังกฤษในโรงเรียน แต่ไม่ให้เรียนภาษาไทย เด็กไทยรุ่นใหม่จึงไม่ได้เรียนภาษาไทยในโรงเรียนของรัฐ พ่อแม่จึงต้องส่งลูก ๆ ไปเรียนภาษาไทยที่วัดแทน และถ้าปีใดขาดครูหรือมีครูสอนน้อย การแก้ไขปัญหาก็ต้องอาศัยเครือข่ายที่สอนน้องให้เข้ามามีบทบาทและหน้าที่แทนครู อย่างไรก็ตามรุ่นพี่ส่วนใหญ่ที่มาช่วยสอนหนังสือไทยจะสอนอยู่ได้ไม่นาน เพราะต้องศึกษาต่อหรือต้องไปประกอบอาชีพในรัฐอื่น จึงน่าเป็นห่วงว่าในเวลาอีกไม่ช้า ชาวมลายูเชื้อสายไทยอาจจะหลงลืมภาษาไทย หรืออาจพูดและเขียนภาษาไทยไม่ได้อีกต่อไป

3. เครือข่ายของการช่วยเหลือโดยอาศัยความเป็นคนในพื้นที่เดียวกัน

เครือข่ายทางสังคมลักษณะนี้มีอยู่หลายรูปแบบตัวอย่างเช่น...

^๑ ครีน สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 183 บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดอง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2547

เครือข่ายปลงศพเมื่อมีคนตายในหมู่บ้านจะมีการบอกกล่าวหรือส่งสัญญาณให้รับรู้กันว่ามีคนตายในพื้นที่ ทุกคนจะต้องมาช่วยเหลือ เพราะทุกคนรู้ว่างานศพเป็นงานที่ไม่สามารถทำได้เพียงคนเดียวแต่ต้องช่วยดูแลกัน ถ้าใครรู้แล้วเพิกเฉยหรือไม่ไปร่วมงานก็จะถูกมองว่าไม่มีน้ำใจและคนอื่นๆ ก็จะไม่ไปช่วยเหลือถ้าบ้านของเขามีคนตาย ถั่ว รัดนประทุม¹⁰ ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเครือข่ายปลงศพสรุปได้ว่า ที่บ้านปลายระไม ถ้ารู้ว่ามีคนตาย ทุกคนจะต้องไปช่วยเหลือ ไม่ว่าเจ้าภาพจะบอกมาหรือไม่ก็ตาม และทุกคนรอบครัวจะช่วยกันบริจาคเงินอย่างน้อย ครอบครัวละ 5 ริงกิต หรืออาจให้มากกว่านั้นก็ได้ตามแต่ทุนทรัพย์ที่มี บางครอบครัวจะนำเกลือ กะปิ และมะพร้าว ไปให้ เงินที่รวบรวมได้มอบให้ครอบครัวของผู้ตาย 2 ส่วน อีกส่วนหนึ่งจะมอบให้หมอปลงศพ ที่เหลือจะเก็บเข้ากองทุนเพื่อไว้ซื้อโลงบริจาคให้แก่ศพไร้ญาติหรือครอบครัวที่ยากจนจริงๆ ที่บ้านปลายระไม ถ้ามีคนตายจะไม่พาศพไปทำพิธีที่วัด แต่จะจัดงานศพที่บ้าน ถือเป็นการให้เกียรติแก่ผู้ตายและเป็นการแสดงถึงความกตัญญูของลูกหลาน เว้นแต่ศพที่ไม่มีญาติ ศพตายโหงหรือครอบครัวที่จนจริงๆ จึงจะพาศพไปทำพิธีที่วัด

เครือข่ายใส่บาตร ชาวบ้านปลายระไมส่วนใหญ่มีอาชีพกรีดยางพารา ต้องตื่นนอนเพื่อไปกรีดยาง ตั้งแต่เวลา 03.00-05.00 นาฬิกา และกว่างานจะแล้วเสร็จก็ถึงเวลาประมาณ 09.00 น. เป็นอย่างน้อย การมีอาชีพกรีดยางพาราเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถใส่บาตรพระในตอนเช้า แต่ด้วยสำนึกในจิตวิญญาณของการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ทำให้ชุมชนแห่งนี้ร่วมกันหาทางแก้ปัญหา โดยใช้วิธีจัดเวรสลับกัน วันละ 2-3 ครอบครัวเพื่อนำอาหารไปถวายพระที่วัดทั้งในช่วงเช้าและช่วงเพล ครอบครัวใดที่ต้องจัดหาอาหารถวายพระก็จะงดการกรีดยางในวันนั้น ๆ วิธีการดังกล่าวทำให้ทุกครัวเรือนได้มีโอกาสดำเนินการถวายพระ และได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อองค์การทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย ฉิม ขุนแก้ว¹¹ ได้อธิบายถึงเรื่องนี้สรุปได้ว่า ที่บ้านปลายระไม พระจะไม่ออกบิณฑบาต เว้นแต่ในช่วงที่มีงานเทศกาลที่สำคัญๆ จึงจะออกบิณฑบาต เพราะไม่อยากให้คนในศาสนาอื่นดูถูกพระ เพราะบางเรื่องผู้คนในศาสนาอื่นอาจไม่เข้าใจในข้อปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ประการสำคัญชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพกรีดยางพารา ต้องตื่นแต่เช้าและกลับเข้าบ้านในช่วงสายๆ จึงไม่มีเวลาพอที่จะเตรียมอาหารถวายพระ

เครือข่ายครัววัด เป็นการช่วยกันลงแรงด้วยความสมัครใจ ในกรณีที่มีเทศกาลงานวัดหรือมีแขกจากที่อื่นมาเยี่ยมเยียนหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้านจะมารวมกันที่โรงครัวของวัด และจะช่วยกันปรุงอาหารเพื่อถวายพระหรือเลี้ยงแขกที่มาในงาน กลุ่มพ่อบ้านก็จะช่วยกันล้างจาน ช่วยกันจัดโต๊ะ หรือกางเต็นท์ที่ใช้ในกิจกรรมนั้นๆ ในหมู่บ้านปลายระไมการมาช่วยเหลือในครัววัดถือเป็นเรื่องจำเป็นที่ทุกคนจะไม่ปฏิเสธ เพราะเป็นการบอกบุญจากพระให้มาร่วมกันทำบุญทำกุศล งานทุกอย่างจึงดูราบรื่นและทุกคนต่างมาช่วยกันอย่างเต็มใจ ทั้งนี้เพราะความศรัทธาที่มีอยู่ในจิตวิญญาณของแต่ละคน ประการสำคัญวัดและพระถือเป็นศูนย์รวมใจของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ การได้ทำบุญทำกุศลถือเป็นการทำความดีที่จะส่งผลถึงชาติหน้า

¹⁰ ถั่ว รัดนประทุม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, มีพจนันท์ ทรัพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 144 บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบ้านดง รัฐยะโฮร์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

¹¹ ฉิม ขุนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, มีพจนันท์ ทรัพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 79 A บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบ้านดง รัฐยะโฮร์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2547

จัม ละอองมณี¹² ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเครือข่ายครัววัดสรุปได้ว่า เครือข่ายครัววัดเป็นเครือข่ายที่ปฏิบัติสืบทอดกันมานานตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย แม่บ้านส่วนใหญ่จะอาสาช่วยงานบุญของวัดหรือมาช่วยกันทำอาหารเลี้ยงต้อนรับผู้มาเยือน งานของวัดไม่ว่าเรื่องใด ๆ ถ้าบอกบุญหรือรู้ข่าวทุกคนจะต้องไปช่วย ทุกคนเคารพและศรัทธาหลวงพ่อบุญ และมองว่าวัดคือศูนย์รวมจิตใจของหมู่บ้าน การได้ร่วมกันทำบุญทำกุศล นอกจากจะทำให้สบายใจแล้วยังมีโอกาสได้พบปะสังสรรค์กับเพื่อน ๆ อีกด้วย

4. เครือข่ายการช่วยเหลือและการสนับสนุนกิจกรรมการทำมาหากิจร่วมกันให้สิ้นไหล ในระบบพื้นที่ทำกินจะมีวัฒนธรรมของการทำงานที่คนต้องทำงานหนักตามจังหวะของชีวิต หรือตามฤดูกาล ทั้งนี้เพื่อให้ได้งานตามเป้าหมายและตรงตามกำหนดเวลาแทนการหาเข้ากินค้าอย่างแต่ก่อน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานในวัฒนธรรม ปัจจุบันทำให้มองเห็นความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมเก่าและวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้ แนบ เพชรสุวรรณ¹³ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายการช่วยเหลือและการสนับสนุนกิจกรรมการทำมาหากินสรุปสาระสำคัญได้ว่า เดิมที่คนไทยบ้านปลายระไมส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา แต่หลังจากที่อังกฤษอนุญาตให้ปลูกยางพาราได้ ชาวบ้านปลายระไมก็หันมาปลูกยางพาราแทน การทำสวนยางในช่วงแรก ๆ ยากลำบาก ต้องช่วยกันหักล้างถางพงและส่วนใหญ่ก็ยังไม่ชำนาญในการกรีดยาง อย่างไรก็ตามอาชีพกรีดยางพาราแม้จะเหน็ดเหนื่อย แต่ก็มียารายได้ดีกว่าการทำนาและมีรายได้ตลอดปี การทำนาสัมัยก่อนแม้จะเหน็ดเหนื่อยแต่ก็สนุก เพราะต่างคนต่างช่วยกัน ใครมีนามากก็จะลงแขกขอแรง น้ำท่าก็อุดมสมบูรณ์ เดิมนั้นคนบ้านปลายระไมทำนากันไม่มาก เพราะไม่มีใครช่วย ลูก ๆ เรียนจบก็ไปทำงานในเมือง จะมีก็แต่พ่อแม่ คนแก่คนเฒ่าเท่านั้นที่ทำนา การขอแรงหรือการลงแขกแทบจะไม่มีแล้ว ทุกอย่างต้องจ้างด้วยเงิน จ้างรถไถ จ้างรถเกี่ยวข้าว เก็บข้าวแล้วส่งขายให้พ่อค้า ไม่ต้องนำมาเก็บในยุ้งในฉางเหมือนแต่ก่อนข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่จะขายไม่เก็บไว้กิน แต่จะกินข้าวที่ซื้อมาจากเมืองไทยแทน

5. เครือข่ายกินงาน บ้านปลายระไมในอดีตมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น โดยเฉพาะชาวมลายูเชื้อสายจีนและเชื้อสายมลายู ความสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดเครือข่ายสังคมที่โยงใยถึงความเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน ดังนั้นเมื่อมีกิจกรรมใดเกิดขึ้นในบ้านใดบ้านหนึ่ง คนบ้านใกล้เคียงก็จะมาร่วม มาช่วยเหลือ แม้จะต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา แต่ทุกคนถือว่าเป็นชาวมลายูเหมือนกัน การกินงานกับเพื่อนบ้านเป็นความสัมพันธ์ที่คนบ้านปลายระไมปฏิบัติกันมานาน โดยเฉพาะในช่วงที่มีเทศกาลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลตรุษจีน เทศกาลฮารีรายอ หรือเทศกาลขึ้นปีใหม่ของแขกอินเดีย การช่วยเหลือกัน การร่วมแรงร่วมใจกันในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของความเป็นพวกเดียวกันมาก่อน เนื่องจากในอดีตพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ดินเดียวกัน เพิ่งมาแบ่งแยกเป็นเขตหมู่บ้านมลายู หมู่บ้านจีน หมู่บ้านอินเดียหรือหมู่บ้านไทยในยุคหลัง การแบ่งเขตแดนจึงไม่ใช่ปัญหาหรืออุปสรรคที่จะทำให้แบ่งแยกคน การที่เคยอยู่ร่วมพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกันมาก่อน ทำให้มองเห็นภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติได้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในกลุ่มชาวมลายูเชื้อสายจีน เชื้อสายมลายู และเชื้อสายอินเดีย เกี่ยวกับเรื่องนี้ แนบ ราชภัฏเจริญ¹³ ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมสรุปได้ว่า ผู้คนใน

¹²จัม ละออง มณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทัพย์ศรีนิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 72 บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดั่ง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

¹³แนบ ราชภัฏเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทัพย์ศรีนิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนสอนภาษาไทย บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย อำเภอบึงดั่ง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

อำเภอเป็นดังมีหลายกลุ่มเชื้อชาติ ทั้งที่เป็นแขก เป็นจีน เป็นไทยหรือเป็นอินเดียก็มีอยู่ไม่น้อย คนเหล่านี้ตั้งบ้านเรือนไม่ห่างกันมากนัก เนื่องจากมีเขตแดนติดต่อกัน บางกลุ่มบางพวกรู้จักกันดีเพราะเคยเรียนหนังสือในระดับประถมและระดับมัธยมมาด้วยกัน โอกาสพบปะสังสรรค์หรือการไปมาหาสู่จึงมีอยู่เสมอ เวลามีนานบุญที่วัดชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย เชื้อสายจีนหรือเชื้อสายอินเดียที่นับถือศาสนาพุทธก็จะมาทำบุญร่วมกัน ส่วนกลุ่มที่มีเชื้อสายมลายูแม้จะไม่เข้าร่วมในพิธี แต่ก็มักจะนำสินค้าเข้ามาขายในวัดหรือเข้ามาฟังดนตรี ไทยเข้าร่วมงานวัดเพราะนับถือพุทธศาสนาจีนนอกจากนับถือศาสนาพุทธแล้วยังมีทุนมาบูรณะและบริจาค ส่วนอินเดียเข้ามาร่วมงานเพราะถือว่าศาสนาพุทธและฮินดูเป็นศาสนาพี่น้องกัน มีบางที่อินเดียเชิญคนไทยไปกินเลี้ยงในฐานะแขก จีนถ้าแต่งงานก็มักจะเชิญคนไทยไปร่วมแขกมลายูไม่ค่อยเชิญใคร แต่ถ้าเชิญก็มักจะเป็นงานฮารีรายอ และจะกินอาหารร่วมกับคนเชื้อชาติอื่นถ้าอาหารนั้นพวกเขาเป็นผู้ปรุงอาหารเอง

6. เครือข่ายครุหมอ เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเคารพนับถือและเชื่อว่าหากเช่นดีพลีลูกก็จะเกิดสิริมงคลแก่ตนเอง ในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านปลายระไมและหมู่บ้านใกล้เคียง ผู้คนยังมีความเชื่อและความกลัวในเรื่องผีและการถูกคุณไสย ทำให้มีคนจำนวนไม่น้อยต้องฝากความหวังไว้กับครุหมอ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ครุหมอช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและช่วยให้คลาดแคล้วจากภยันตรายต่าง ๆ ครุหมอบ้านปลายระไมไม่เพียงแต่เป็นที่รู้จักและเป็นที่พึ่งทางใจให้แก่ผู้คนในหมู่บ้านเท่านั้น แต่ยังมีเครือข่ายโยงใยไปถึงหมู่บ้านอื่น ๆ และในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย ความเชื่อและความศรัทธาของผู้คนทำให้บรรดา “ครุหมอ” ทั้งหลายกลายเป็นคนสำคัญ และมีรายได้ในการประกอบอาชีพค่อนข้างสูงหรือบางครั้งก็มีบทบาทไม่ต่างไปกว่าพระสงฆ์มากนัก เครือข่ายครุหมอสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนที่ต้องการการพึ่งพิง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเช่น หมอปลงศพ ถ้ามีการตายเกิดขึ้น ทุกศพจะต้องมีหมอปลงศพคอยทำพิธีให้ที่บ้านตั้งแต่วันแรกจนกระทั่งวันเผาศพ การมีหมอปลงศพเชื่อว่าจะทำให้เจ้าของบ้านปลอดภัย นอกจากหมอปลงศพแล้ว ผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านปลายระไมยังมีความเชื่อในเรื่องครุหมอตายาย เพราะเชื่อว่าจะช่วยปกป้องคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ส่วนหมอลีหัดและหมอนิราห์จะช่วยปัดเป่าอันตรายและก่อให้เกิดสิริมงคล ตลอดจนบวงสรวงทวดแป๊ะ เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และความเจริญรุ่งเรืองในพื้นที่ทำกิน ความเชื่อเหล่านี้ เป็นการเยียวยาจิตใจเพื่อให้เกิดความหวังและความอยู่รอดในยามที่มนุษย์ขาดที่พึ่งทางใจ ซึ่งไม่เฉพาะแต่ผู้คนในบ้านปลายระไมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงคนบ้านอื่นหรือคนชาติพันธุ์อื่นที่มาพึ่งพิงครุหมอบ้านปลายระไมก็มีอยู่ไม่น้อย ศรีนวล ไชยมณี¹⁴ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้สรุปได้ว่าครุหมอที่นี้ทำไสยศาสตร์ ทำน้ำเคราห์ ไครมีเคราห์ประพรมให้หาย แหก (มลายู) ชอบทำเสน่ห์เพื่อให้ผิวหลบ พวกแขกเชื่อในเรื่องนี้มาก เวลาทำพิธีกรรมก็เริ่มตั้งนโม...พวกแขกจะร่วมอยู่ในพิธีด้วย คนจีนชอบหมอทำนายมาตุถูกขยำม แล้วให้ทำนายเรื่องการค้า เรื่องของหาย เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยและสะเดาะเคราะห์ คนไทยไม่ค่อยทำเรื่องเสน่ห์ แต่จะมาสะเดาะเคราะห์เพื่อให้หายเจ็บป่วย หรือชนะความมากกว่า

¹⁴ศรีนวล ไชยมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 174 บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย
อำเภอเป็นดั่ง รัฐเกาะพะลวย ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547
¹⁵หลบ เป็นภาษาถิ่นใต้ แปลว่า กลับ ในที่นี้หมายถึงให้สามีกลับมาบ้าน

บทส่งท้าย

การมองถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมผ่านเครือข่ายทางสังคม นอกจากจะช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ เข้าใจรูปแบบและการจัดระบบเครือข่ายทางสังคมของแต่ละพื้นที่ได้อย่างชัดเจนแล้ว ยังช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมที่อาจนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจถึงวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมนั้นๆ ได้อย่างลึกซึ้งอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจในการแปลความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมในเชิงซ้อน ซึ่งเป็นความหมายซ้อนเร้นที่มักจะถูกลืมหรือถูกมองข้ามไปจากสภาพของความเป็นจริง นอกจากนี้มุมมองจากเครือข่ายทางสังคมยังช่วยให้ผู้ศึกษาได้มองเห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นมา ความเป็นอยู่ และความเป็นไปของผู้คนที่ต้องผจญกับความยากลำบากในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อความอยู่รอด เครือข่ายทางสังคมจึงเปรียบเสมือนเส้นทางเรียนรู้วิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด ความเชื่อและการมีวัฒนธรรมร่วม ทั้งนี้เพื่อให้สามารถหลุดพ้นจากปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันอันจะนำไปสู่เป้าหมายของ “การอยู่ร่วมเพื่ออยู่รอด” ในที่สุด

บรรณานุกรม

- ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย. 2545. โครงการช่วยเหลือร่วมกันระหว่างพื้นที่วัฒนธรรมในท้องถิ่น : กรณีพื้นที่วัฒนธรรมวัดเขาน้อยและพื้นที่วัฒนธรรมเจ้าบ่อคำแดง. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- _____. 2544. โครงการเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในลุ่มน้ำชี. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พรพิไล เลิศวิชา. 2545. พลวัตเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำชียา. โครงการวิจัยพลวัตเศรษฐกิจชุมชน 3 ลุ่มน้ำในประเทศไทย พ.ศ.2543-2545. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ลักรินทร์ แซ่ภูและคณะ. 2546. “วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ริมฝั่งลุ่มน้ำชี” ใน ประวัติศาสตร์การขยายตัวชุมชนลุ่มน้ำชี. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ : ชุดโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคอีสาน : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2544. โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บุคลากร

ครีน สมบูรณ์ศิลป์ เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 183 บ้านปลายระไม
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดำรงวิทยารัฐอุดรธานี ประเทศไทย เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2547

จิมละอง มณี เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 72 บ้านปลายระไม
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดำรงวิทยารัฐอุดรธานี ประเทศไทย เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

จิม ชุนแก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 79 A บ้านปลายระไม
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดำรงวิทยารัฐอุดรธานี ประเทศไทย เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2547

นิล เพชรสุวรรณ เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ณ วัดวิสุทธิประดิษฐาราม
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดำรงวิทยารัฐอุดรธานี ประเทศไทย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

แนบ ราชภัฏเจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนสอนภาษาไทย
บ้านปลายระไม ตำบลทุ่งควาย อำเภอดำรงวิทยารัฐอุดรธานี ประเทศไทย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์
พ.ศ.2547

วิสุทธิประจักษ์, พระครู เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ณ วัดวิสุทธิประดิษฐาราม
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดำรงวิทยารัฐอุดรธานี ประเทศไทย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

ศรีนวล ไชยมณี เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 174 บ้านปลายระไม
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดำรงวิทยารัฐอุดรธานี ประเทศไทย เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547

อ่วม รัตนประทุม เป็นผู้สัมภาษณ์, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 144 บ้านปลายระไม
ตำบลทุ่งควาย อำเภอดำรงวิทยารัฐอุดรธานี ประเทศไทย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2547